

Ne építs magadnak légtömlőcöket

A tisztviselőtelep apró, szürke homlokzatú villácskái sok helyütt gyümölcsfák lombjai közé rejtöztek, mintha restellnék, hogy pénz híján a háború óta nem tudtak szépítkezni: rejtegetni igyekeztek mohás cseréptetőiket, repedezett erkélyeiket, amelyek néhol aknarobbanástól szétnyílt koponya szeszélyes vonalaira emlékeztettek. Szégyellték vedlett falaikat, a magasban kettészakadt s most rozsdásan csüngő csatornáikat, ezeket a csonkolt, elüszkösödött lábakat. Közülük a legtöbb egyszerre vénült meg a gazdájával, aki immár semmit sem tehetett érte: az ereszekről foltokban vált le a vakolat, alóla csomókban csüngött ki a nád, mint a régóta kirabolt és felborított vadkacsafészkekből. Az eresz alatti csatornákból tápláló iszapra talált megannyi vadnövény magja, s az emberi tehetetlenség szomorú zászlóiként lengedeztek a szélben. Némelyik ház esőzések idején magára vizelt, akár a dülmirigyűkkel beteg Öregek, s ilyenkor csüggesztő szagot árasztott maga körül.

„Ez a vége embernek, épületnek, egyszóval mindennek!” – gondolta Rózsa Kázmér tanár úr, amikor egy kora őszi napon a szemerkélő esőben hazafelé közeledett, megállt a síró ecetfa alatt, s a lába elé tekintve meglátott néhány sárguló levelet. Ekkor szinte elnevette magát, mert olyannak vélte azokat, mintha okkersárga festékbe lépett mázolóinasok tapicskáltak volna körbe a gyalogjárón, a fa alatt. Mindez azonban csak pillanatnyi átderengés volt megállapodott szomorúságán, mert ahogy továbbindult vedlett disznóbőr táskáját lóbálva, még csüggedtebbnek, még fáradtabbnak látszott: sötét kalapjának vörhenyesre fakult karimája az évek során hullámos lett, s alkalmazkodni igyekezett gazdája vonásaihoz, mintha hosszú ideje ezt a kalapot még éjszaka is arcára borította volna. Csak a tekintete őrizte még tanári múltjának kül-

túrélményeit, hiszen mielőtt elvesztette volna a katedráját, esztétikát adott elő, ismerte a XX. század fő irányzatait irodalomban, zenében, festészetben, és beszélt néhány nyelvet. Csak apró késszürke szeme élte még a maga önálló életét, mindent megvizsgált vele, ami eléje került, gyorsan, áthatóan, s máris kialakította a maga véleményét.

Most ismét megállt, mintha eszébe jutott volna valami fontos, amiről megfeledkezett, s töprengőn maga elé motyogta: „Az idegen katona léptétől remeg a könyv is...” Ki mondta ezt? Hol olvasta? És miért épp ez jutott most eszébe? Végül bosszúsan legyintett, de mielőtt továbbindult volna, beidegzett szokása szerint körülpillantott: vajon nem hallotta-e meg valaki töprengő szavait, s ha meghallotta, vajon nem értette-e félre azokat?... De senki sem járt az utcán, csak az eső csepergése hallatszott, amint a járdaszéli fák lombjára szitált. „Íme, már ott tartok, hogy hangosan beszélek magamban – gondolta. – Mi lesz ennek a vége, barátom?”

Mikor a kapuhoz ért és elővette kulcskötegét, tekintete végigfutott a talajban idővel félretaposott kőlapokon, aztán elidőzött a ház lábazatának néhol föltáskásodott és levedlett szegélyén, hogy aztán bátortalanul a magasba emelkedjék, az idegen lakó emeleti lakásáig, amelynek ablakai a borús idő miatt ki voltak világítva. Ekkor egyszeriben összeszorult a torka, és furcsa émelygést érzett a mellében. Fölötte néhány hónapja egy állambiztonsági altiszt lakott, de nem neki fizetett, hanem a lakáshivatalnak, s Rózsa tanár úr tudta, hogy az ő két szobáját is meg akarja kaparintani a családi házból, csupán arra vár, hogy Mami lehunyja a szemét...

A kicsiny villát az Erdélyi Bányaiipari Központ vette az özvegynek kárpótlásként, amikor dr. Rózsa György mérnök bezuhant a liftaknába önhibáján kívül. Az előzvegyült fiatalasszony azokban a hónapokban bénult meg, egész lényét megviselő gyásza után, s még betegebb és elaszottabb lett, miután egyetlen fiát, akinek a professzora, a nemzetközi híró Solymai Béla nagy jövőt jósolt, menesztették a Bolyai Egyetemről „politikai okok miatt”. Egy rostáló csoport előtt kellett ugyanis megvallania a tanügyi reform után, hogy miként áll a hit dolgában, és ő azt válaszolta: hitbéli meggyőződését nem tagadja meg, bármi legyen is az ára. Röviden akart beszélni, de amikor látta, hogy a vizsgáztató bizottsá-

got Rendes elvtárs vezeti, az a fekete képű, jámbor, de nevetségesen buta ember, akit a Vörös Zománc edénygyárból helyeztek az egyetem pártalapszervezetének az élére, a bosszúság arra készítette, hogy valóságos kis teológiai előadást tartson, mintha őhozzá szólna:

„Én, barátaim, hiszek, de nem abban az Istenben, akit a karikatúristák manapság bütykös lábujjakkal, epebetegén ábrázolnak, hanem egy magasabb elrendezési elvben, amely a mindenséget irányítja. És e meggyőződésemben először miért ne hivatkoznék Voltaire okos szavaira, aki azt mondta: *Miként az óra feltételezi az órás létét, hasonlóan a világegyetem is feltételezi Isten létét.* Egyébként a hit a héberben annyi, mint bizonyosnak lenni, a görög *πιστις* kifejezés viszont hűséget jelent. Mikor tehát az ember hisz, ragaszkodik Istenhez való tartozásához, s e hűség különbözőképpen nyilvánul meg. Ha távol van Istentől, erős honvágy lepi meg, s az ősi hazához való ragaszkodást nevezi Jézus az igazságosság utáni éhségnek és szomjúságnak. De a honvágy sóvárgást, fájdalmat okozhat, s így a hit is, amíg az ember nélküli Isten közelségét, és a Hegyi beszédből ennek a nyugtalanságnak a nagy megértése szól: *Nem hiábavaló, hogy ti mind nappal, mind éjjel ettől a kántól emésztődtek. Tartsatok ki még egy kissé, s akkor szenvedésetek vizsgálást nyer, éhségeitek csillapul, szegénységeitek gazdagsággá válik.*”

Vallomása megütközést keltett, csak néhány kolléga mosolygott kárörvendően a padra hajolva a bizottság zavarán. A hitvallót nem bocsátották el azonnal állásából, mert Solymai Béla fenyegetőzött, hogy ebben az esetben ő is visszavonul és kitelepszik az országból, de egy-két kifakadása után, amelyet a besúgók szorgalmasan följegyeztek, mégis módját ejtették, hogy tanársegédjét útra tegyék. Utána betegnyugdíjából meg abból élt, hogy diákokat készített elő felvételire, de aztán híresztelni kezdték a városban, hogy megfigyelés alatt áll, minden léptét lesik, s nem tanácsos kapcsolatot tartani vele, mert ez még az előkészített diák vizsgájára is kihathat... Alattomos jóakarói még ennyivel sem érték be, s szétkiáltották, hogy Rózsa tanár úr homoszexuális, s valóságos orgiákat tart a lakásán a hasonneműekkel. Így aztán az a néhány tanítványa is elmaradt, aki följárt hozzá a Tinódi utcába, és Rózsa tanár úr esténként az olvasástól kimerülve, arcát a tenyerébe temetve a könyvei közt arra gondolt, mily súlyosan vétkezett volna, ha megnősül és családot alapít, hiszen sorsnak, te-

hernek az is épp elég, hogy bénult édesanyját gondozza, őt gyámolítja, aki tehetetlenebb és makacsabb néha egy gyereknél is.

Most, miután hazaért, kirakta kevéske szerzeményét, az egyetlen citromot meg a fél tábla vaját, néhány véres csontot meg pár szál veteményt, a konyhában sietve megmelegítette a tejbegrízt, baracklevárt öntött rá, s már igyekezett is a két nagy szobát egybe nyitó ajtó felé. Néhány pillanatig kissé meghatódva s ugyanakkor aggódón figyelte, hogy Mami miként viseli el az évtizedek óta tartó szobafogságot.

Özvegy Rózsa Györgyné a tolókcocsiban ült a nappali szoba közepén sötét ruhában és kis fehér csipkegallérral, mint nagyszonyok a festményeken. Ő uralta ezt a szobát, ahogy mozdulatlan-méltóságosan látszólag a semmibe meredt, de sejteni lehetett néha, hogy ez a mozdulatlan tünő szürke háttér benépesedik előtte mozgó, színes alakokkal és tovatűnt lehetőségekkel. Arca nem tükrözte sokféle betegségét és szenvedő rokkantságát, de körülötte mindenben érződött az előregedettség: a régi asztalon és a fotelek zsírfoltos huzatán, az ómódi ikerágyon, a függönyökön s az ablak alá helyezett kis kanapén, amelynek rugói, megszabadulva foszlott kötelékeiktől, ernyedten csüngtek szinte a parkettáig, amelyet ugyancsak évek óta nem súroltak fel s nem kenegettek tápláló zsírokkal.

Rózsa tanár úr megigazította a zakóját, mosolyra állította be az arcát, és máris sietett hozzá a tálcára helyezett tányérral.

– Ugye, nem unatkoztál, Mamikám? Ugye, hamar visszatertem? És képzeld, még citromot is hoztam neked! Egy gyönyörű, aranysárga citromot, és meglátod, rögtön betölti a szobádat a csodás, egzotikus illat, édes Mamikám...

De a vénasszony nem felelt: csak figyelte némán, ahogy Kázmér a tányért egyensúlyozza a tálcán, aztán fölvetette a fejét, keskes ajka szigorú-számonkérően megvonaglott, s az imént még sima arc csupa ránc lett.

– Banánt nem hoztál, fiam? Most azt óhajtanék...

Rózsa tanár úr ijedten megrebbent, és utána elkezdődött az ismert játék: olyannak tekintette az édesanyját, mint egy gyereket, hol gügyögve, selypegve szólt hozzá, hol meg részvétet igyekezett kelteni önmaga iránt, hol felbőszült, s fenyegetőzni kezdett, s ilyenkor a hangjából, a mozdulataiból kiérződött az önmagát föláldozó nőtlen férfi kissé elnőiesedett jelleme, hajlama a nagyfokú

érzékenységre. Ezúttal azonban úgy gondolta legjobbnak, ha gyermekként viselkedik a gyermekkel: jámborul elmosolyodott, egy kiskanál tejbegrízt közelített édesanyja szájához, s csak utána válaszolt:

– Banánt, Mamikám? De hiszen a banán ilyenkor csak akkora, mint a kisujjam, és zöld. Mihelyt azonban megnő és útra kél, én leszek az első, aki elébe sietek egy kosárral; de addig is hunyd be szemed, tátsd ki szád, mert istenek eledelét hoztam; olyan finomságot, hogy be sem lehet telni vele, és az ilyen édes kicsi öregasszony, mint te, nemcsak megpapálja, hanem utána még ágaskodik is a tányér felé: „Még kérek, még kérek!”

Mami azonban nem figyelt fia szavaira, csak kapkodta ide-oda a fejét. Végül elhárító undorral legyintett:

– Tudom, hogy tejbegríz, sziruppal leöntve! Vidd innen, mielőtt fölfordulna tőle a gyomrom!

De Rózsa tanár úr türelmes volt:

– Ezúttal tévedsz, Mamikám!... Ugyanis baracklevárral szolgáltam fel neked az ínycsiklandozó tejbegrízt, és szavamra, úgy megerősödsz tőle, hogy kiugrasz a tolókcсібól, és táncra perdülsz, mint egy tündérr királynő!

– A baracklevártól is undorodom, mindig a macskamézre emlékeztet!

– Legalább kóstold meg, könyörgöm!

Az asszony még mindig lehunyt szemmel ült.

– Mondtam, édes fiam, hogy nem kérek belőle! Rózsa tanár úr most már elsápadt.

– Mit kívánsz tőlem, Mamikám? – kérdezte fojtott hangon.

– Hogy a lábad elé boruljak és úgy rimánkodjam? Nos, ha ez az óhajod, ezt is megteszem, tessék: összetett kézzel eléd térdelek, csak szánjál meg, és legalább néhány kanálkával fogadj el ebből a finomságból...

Mivel egy nagyjelenetet akart bemutatni, valóban odatérdelt a tolókcsi elé, és imára kulcsolta a kezét. De a beteg már szokva volt a mindennapi színészi játékhoz, sőt ezúttal mintha elégedetlen lett volna a hatással, mert egy idő után hideg tárgyilagossággal szólalt meg:

– Húslevest kívánok, fiam... Olyan békebeli húslevest, amelynek a tetején aranyló zsírkrajcárok lebegnek. Úgy érzem, attól tüstént megélednék, édes fiam.

Ez ismét váratlanul érte Rózsa Kázmért, s a nevetséges és gyermek szerepbe hirtelen belefáradva megbántottan nézett fel térdelő helyzetéből, egy szenvedő kutya óvatos hűségével.

– Békebeli húslevest, Mamikám, aranyló zsírkrajcárokkal? Hiszen, ha lehetne, már hoznám is; előbb a forró velőt pirítós kenyérral, utána pedig a forrón párolgó, balzsamos levet. De tudod-e, hogy manapság az emberek kisszékeken és szétnyitható ágyakon virrasztják át az éjszakákat a mézárszékek előtt egy-egy mócsingért?

Az asszony egy pillanatra úgy meredt maga elé, mintha a fia szavait mérlegelné, utána lemondóan elcsempült a szája:

– Ha ekkora áldozattal jár, akkor hagyd el, fiam.

Rózsa úr ekkor föltápáskodott, többé nem volt ura önmagának. Hátratett kézzel körberohant az asztal mellett.

– De hiszen épp az, hogy ilyenkor már nem tudom hagyni, ezt Mami is tudja, mégsem kímél! A múlt héten, amikor a rózsakolbászt áhította meg, reggeltől estig lóttam-futottam, ismerősök-nél zörgettem, hitvány emberek előtt megalázkodtam, hogy amikor végül tálcán behozom az álmok álmát puliszkával, maga szinte kiüsse a kezemből: „Vidd innen, a szagát se érezzem!”

Rózsáné Kázmér földúltságán látta, hogy ismét megbántotta őt, de nem tudta felfogni, mi rosszat is tett, s elpityeredett.

– Legyen még egy kis türelmed hozzám! – szipogta. – Nemsokára úgyis meghalok.

Máskor e szavak egykettőre lehűtötték Rózsa tanár urat, elhallgatott, vagy legyintve a szobájába vonult, most azonban ki akarta élni a dühét.

– Nem hal meg, ilyesmi eszébe se jusson! – fakadt ki, és a hangjából már-már előkunkorodott a férfiatlan sírás. – Én pusztulok el hamarabb, ha így folytatja, de bár fordulnék is fel, hogy tolókosin kísérje a koporsómat, és utána egy idegen rimánkodjék magának a tányérral és a kiskanállal a kezében! De lehet, hogy nem is fog rimánkodni, ohó, várjon csak! Lehet, hogy erőszakkal magába tukmálja majd a legundorítóbb falatokat, és akkor visszasírja majd engem!

Rózsa tanár úr olyan hangot hallatott, mint a fakopáncs, amikor nevet, s az anya, mivel a halál említése mindig visszarázta a tapintható valóságba, sírni kezdett:

– Ne beszélj így, édes fiam, mert vétkezel ember és Isten ellen!

Hogyan is képzelted, hogy meghalhatsz előttem? Akkor inkább a mai napon szólítson magához az Úr!

A tanár elhallgatott, érezte, hogy indulatában túl messzire ment, és szégyenében, zavarában még egy könnycsepp is megjelent a szeme sarkában. Aztán egy tétova mozdulatot tett, s már kinyújtotta az öregasszony felé a kezét, már mosolygott:

– Ne sírj, Mamikám! Mire való sírni? Ettől csak még inkább legyöngölsz, te aranyos kicsi Öregasszony!

Közelebb lépett, megsimogatta, gyöngéden nézte, és az agg nő, miközben érezte, hogy elmúlt a baj, és újra átárad belé a szeretet, mint a hirtelen kiengesztelődött gyerekek, már-már boldog volt, és tolokocsijának kerekén is ezüstösen villantak meg a küllők.

– Képzeld, az éjszaka édesapáddal álmodtam: megzörgette az ablakot, bekukkintott hozzám, és azt mondta: „Ha idegenek kezére adjátok a házat, a síromban is megfordulok!”

Rózsa tanár úr ekkor kissé ismét felindult, az őrmester terjeszkedési vágya jutott eszébe, szeretett volna vallani róla, de meggondolta, gyöngéden átölelte anyját a vállától, s ravaszkodva, hízlgőn kezdte:

– Én meg álomban kicsi voltam, olyan négy-öt éves forma, te magad pedig szép fiatalasszony, mint az egykori fényképeiden: sötét ruhád a földig ért, nyakad körül kis fehér gallér tündökölt; később a térdedre ültetted, és meg akartál etetni spenóttal, de én fintorogtam, rúgkapáltam, amíg meg nem fenyegetted, hogy világgá mégy. Akkor sírva fakadtam, kikaptam a kanalat a kezedből, és mind megettem a főzeléket, még ki is mártottam a tányért...

Az özvegy most meghatódva, de kételkedő-émlékezőn mosolygott.

– Ezzel mire célzol, te huncut?

Rózsa tanár úr ekkor fölvette az asztalról a tányért, s anyja szája felé közelített egy kanálka ételt.

– Légy hát te is szófogadó, mint a kisfiad, aki íme, nem hagyta világgá menni az ő aranyos Mamiját!

Az özvegy megadóan kitérte a száját, de alig nyelt egyet, kétségbeejtően köhögni, fulladozni kezdett, és Rózsa tanár úr riadt-megszégyenülten várta, hogy mi fog még történni az étvágytalan beteggel.

Később visszatért a dolgozószobájába, megállt a közepén, és hosszan, vizsgálón nézte a körbefutó polcokon a megfogyatkozott, foghíjas könyvsorokat: mitől válhatna meg fájdalom nélkül, miután az ezüstkanalakat, tálkákat, gyertyatartókat rég elhordogatta, mint Goriót apó a lányai iránt érzett esztelen szeretete kényszerére. Arra gondolt, ha létezne könyvpestis, az sem bánhatt volna el kegyetlenebbül az ő kedvenceivel... Hurcolta a létrát innen oda, fölmászott a legfelső polcokig, kezébe vett egy-egy kötetet, lefújta róla a port, majd gyöngéden visszatette a helyére.

„Melyiket áldozzam fel a békebeli húslevesért, amelynek a tetején aranyló zsirpettyek lebegnek, melyikről mondjak le a gyarló test pillanatnyi kívánságának enyhítéséért?... Shakespeare, Goethe, Balzac, hívjátok össze a bölcsek tanácsát, és könnyítsétek meg a döntést!” – gondolta ott fenn a létra tetején, amikor hallotta, hogy valami döndül fölötte. Talán az őrmester járkál részegen a szobájában... Bár a tanácstalanságtól szédült volt, mégis hirtelen megvilágosodott előtte a mondás lényege: „Az idegen katona lépteitől remeg a könyv is...”

Ebédre öklömnyi sovány marhahúsból s néhány szál zöldségből is eléggé ízletes húslevest főzött, s a tetejére kiskanálnyi olajat csöpögtetett, amely aranyló foltocskákban terjedt szét. E kegyes család után, amint elindult édesanyja szobája felé a tálcán párolgó csészével, máris elkezdte hangos, étvágycsináló beszédét.

– Negyedik Henrik francia király sem főzethetett ennél csodásabb húslevest, Mamikám! – mondta egy boldog szakács hangján. – Érzed ezt a csodás illatot? Mintha tavaszi futózápor vonulna át valami egzotikus erdőn!... És a mi levesünk nemcsak étel, hanem jelkép is, fogyasztása pedig ünnepi szertartás, kiengesztelő áldozat, tömjén, mirha és más gyantaillatú fűszerek forró párájában!... És mindjárt látni fogod, édes Mamikám, hogy a kakaska, mint mesebeli társa, ontani kezdi begyéből az aranykrajcárokat, és mi gazdagok leszünk!...

Már ott állt a tolókcasi előtt, amikor észrevette, hogy az öregasszony nem szundít, mint ahogy távolabbról látta, hanem mellette ejtett fejjel, élettelenül fekszik a tolókcásban. Ez annyira meglepte, hogy kiejtette a tálcat a kezéből.

– Miért hagytál itt, édesanyám?!... – kiáltott fel. – Hiszen az egész világirodalmat föláldoztam volna érted, csak tovább élhess, édes Mamikám!

A sétatéri csónakház környékén, közel a szökőkúthoz, ahol kőoroszlánok köpködték a vizet a némán sikoltozó habléányokra, hatalmas ecetfa hűsített árnyékával néhány padot. Rózsa Kázmér tanár út tavasztól őszig itt találkozgatott néhány barátjával, mivel azonban édesanyja az utóbbi időben napról napra gyengébb lett, ő csak vásárolni járt ki a közeli piacra meg az üzletbe, és elmaradt a társaságtól, az Öregek Padjától.

Most, hogy épp kinyomtatták a szomorújelentéseket, fájdalommal legelőbb ide a sétatérre indult, szétosztani néhány borítékot. Már négyen ültek a kavicsos fölszórt kis térség mögött, amelyet apró fenyők és díszcserjék vettek körül: Pásztor Bertalan, a költő, aki mindig prêmes felöltőt viselt, s nem tudni, miért, csupán a bal kezére húzott kesztyűt, mintha másik kezének ujjaival a szavak szellemtestét akarná tapogatni; mellette Andorka Andor festő szemlélődött némán, az egymásba hullámzó színeket figyelve, tőle jobb kézre Zimics Ödön irodalomtanár a politikai vezércikkeket helyettesítő zsurnálversek szégyenteljes elszaporodásáról tartott rövid előadást, míg Balogh Sándor nyugalmazott karmester állat sétatotja fogantyújához szorítva láthatóan egyedül a maga gondolataira figyelt, jobb kézről a tó egy része látszott, és evező párok csónakjai haladtak el mindkét irányba, amikor ötödiknek Dengezics Aurél, a nagydarab, félkopasz gyógyszerész érkezett oda a barátokhoz.

– Megengedik, uraim, hogy helyet foglaljak én is az istenek tanácsában? – kérdezte szuszogva, az örökvidám emberek hangján, akiket semmi sem zaklat fel s nem ér váratlanul.

– Előbb a padtól kérj engedélyt – mondta Zimics, az irodalomtanár. – Neki kell elviselnie ezt a szörnyű terhet!

Ezen mindnyájan hangosan nevettek, egyedül Balogh ült tovább is mozdulatlanul, kissé mélagórosan, apró fagyöngy-szemét mereven a kavicsos sétányra szegezve. Csak később szólalt meg:

– Rózsa Kázmérnak is itt kellene már lennie, hogy megbeszéljük az érettségi találkozót. Mi történhetett vele?

Dengezics mélyről felsóhajtott, de megint tréfára vette a dolgot:

– Ja, barátaim, manapság egyre nehezebben mozdul ki az ember a fészkeből. A bölcsek szerint különben minden bajunk abból ered, hogy nem tudunk megmaradni lakásunk négy fala között.

– Az már szent igaz! – bólintott rá Pásztor Bertalan üres pipáját szortyogtatva. – Mikor megkérdezték Fordtól, nem döglük-e

be előbb-utóbb az autóipar, szembekacagta a riportert: „Őn, kedves barátom, nem ismeri az embereket, még nem tudja, hogy egy adott pillanatban mindenki másutt óhajt lenni, mint ahol van, amikor pedig eléri az áhított célt, azonnal ismét visszavágyik oda, ahonnan elindult!”

Ismét fölcsapott a nevetés a padok körül, míg Zimics, az irodalomtanár figyelmeztetőn föl nem tartotta az ujját:

– Ti tréfáltok, de ezt a szerencsétlen Rózsát a kényszerűség húsz esztendeje tolókcocsiban ülő édesanyjához köti, akit etetnie, gyámoltatnia kell, mint egy gyermeket! És a tetejébe mindenünnen kirúgva tengődik abban az elátkozott házban, s ma itt áll elöregedve, remény nélkül, család nélkül, anélkül, hogy egy tanulmányt is közölhetett volna a saját nevében. Pedig huszonöt évesen már tanársegéd volt, és Solymai, a professzorunk nagy jövőt jósolt neki. Ez a pálya azonban kettétört, mert ötvenhatban kimondott néhány igazságot, ami a szívében feküdt, és ezt sosem bocsátották meg neki, sőt a katedráját is elvesztette. Ma is emlékszem, mit mondott azokban a napokban: „Az irodalom nem színes rongyokban tetszelgő céda, hogy érdekből minden elfajult célt és eszmét kiszolgáljon; a szolgaság pedig akkor is szolgaság, ha forradalomból vagy netán *felszabadításból* született.”

Egészen kivörösödött, sokáig fújta az orrát, nehezen tudott magához térni.

– Pedig milyen szép estétet töltöttünk nála! – mondta Andorka Andor, a festő. – Sokszor ott virradtunk meg a könyvtárban vitatkozva, néha meg veszekedve; aztán szép lassan elmaradoztunk. Ahogy bővült a társaság, úgy kezdtünk félni, hogy kibic is akad közöttünk, aki nemcsak a cigarettánkat szívja el, de jobb híján majd azt fogja jelenteni, hogy a Himnuszt énekeltük, és Erdélyt követeltük vissza...

Ismét elhallgattak, utána Pásztor Bertalan föltartotta kesztyűs kezét a fényre, mintha a fölbomlott varratot vizsgálgatná, végül rábólintva az iménti megállapításokra, maga elé dűnnyögte:

– A hazugság velünk evett és ivott, harangok zúgtak csupa megszokásból!” Pedig mily oktalanság a balsorsért önmagunkat kínozni, és önként vállalni gyötrelmeinket. Noha az is igaz, hogy amikor a bölcs megkérdezte egy atyafitól, miért sír, hiszen ezzel semmit sem változtat meg, a gyöttrődő ember így felelt: „De hi-

szen épp amiatt sírok!” Mégis állítom, barátaim, hogy Rózsa légtömlőcöket épít magának!...

Zimics tanár úr e szavaktól ismét tiltakozó türelmetlenséggel feszengett a padon, végül így szólt:

– Nagyon is valóságos tömlőcök azok, mert miben hihet még egy ilyen szerencsétlen?... Ó igen, ismerjük a szép biztatásokat, hogy az igazán erkölcsös ember minden sorsfordulatot méltósággal visel el, sőt idézhetném Senecát is, aki szerint több dolog rettent bennünket, mint amennyi szorongat, és gyakrabban szenvedünk a hiedelemtől, mint a valótól. Ezek azonban csak féleleműző szavak, *ráolvasások*, s nekem néha az a sejtésem, hogy még a rákos daganatok is a szorongásnak valami nyákos, undorító s mindmáig ismeretlen anyagából táplálkoznak, hogy aztán eleve- nen fölfaljanak bennünket....

Balogh Sándor, a karmester mind gyakrabban ingatta a fejét a sétatálcá fogantyúján, végül fölkiáltott:

– Hát akkor nincs remény?! Kössük fel magunkat az első fára, testvéreim? Szép öregséget értünk meg, mondhatom!

Erre egy ideig senki sem válaszolt, féltek a szokványos szavaktól, a hazug önvigasztalástól, amelyről már volt némi tapasztalatuk. Kevés hallgatás után Pásztor Bertalan mégis megkockáztatott ennyit:

– Hiszen épp ez a század egyik fő témája, amelyet talán még érdemes volna megírni: mi az az erő, amely táplálja s életben tartja a reményt? A mi öregségünkről pedig hogyan vélekedjem? A szép öregség fájdalomtól mentes, későn beköszöntő öregség. Aki ugyanis gyorsan megöregszik, nem boldog öreg, mint ahogy az sem, aki lassan öregszik, de szenved...

Lassan már-már belezsibbadtak a sors kérdéseinek részletezésébe, amikor Andorka Andor váratlanul Dengezicshez fordult:

– Úgy ülünk itt, pajtás, mint gyászhuszárok a bakon! Nincs más téma a világon, csak az öregség, a halál meg a hiábavalóság? Mondj már valami vidámat, te heccmájszter!...

A gyógyszerész kissé önhittén már előre mosolygott saját történetén, de még várt egy keveset.

– A napokban egy újabb hazai történelmi filmet néztem meg – kezdte azután. – Olyan volt ez is, akár a többi: csupa fegyveres vitéz, csupa roham és harci zaj, csupa égzengető csatakiáltás, szakállak, szablyák és csillogó csákók kavargása, lovak nyihogá-

sa. Nem tudom, melyik hadtörténész ismerte volna fel ezeket az öltözékeket, amelyek talán sosem léteztek, akárcsak a pántos lakkozott cipők a népi táncosok lábán. Mindez azonban még semmi, mert vetítés közben meghökkenve láttam, hogy egy csapat elszánt vitéz behátrál a kukoricásba, s ekkor szinte fölkiáltottam: tüzet szüntess, bajtárs! Hol volt az időszámítás előtti első században kukorica ezeken a tájakon, hiszen Kolumbusz Kristóf is csak másfél ezer év múlva születt meg, hogy fölfedezze Amerikát?!

Az öregek dülöngtek a padon a kacagástól, Balogh úr zsebkendővel törölgette a szemét, amikor észrevették, hogy Rózsa Kázmér közeledik a sétányon, a gesztenyefák között fájdalma terhétől roskadtan.

– Árva lettem, drága barátaim! – mondta a tanár úr halkán, sápadtan, megviselten, amikor a közelükbe ért. – Nincs többé, kit gyámolítanom. Nincs többé értelme az életemnek!...

És odabukott az öregek mellé, akik együttérzőn mind felálltak.

A haláleset után a tanár urat rémlátások gyötörték. Föltépett, lebegő idegeinek a gonosz játéka volt ez, s annál védtelenebb volt velük szemben, mert voltak pillanatok, amikor ő maga sem tudta, hogy árvasága fáj-e inkább, vagy édesanyjának az elvesztése, akin az ismerősök szerint végre megkönyörült az Isten, feléje nyújtva a kezét, hogy testének és lelkének több évtizedes bűnűségéből, a tolóközi nikkelezett koporsójából fölemelje oda, ahol megszűnik minden fájdalom...

A gyászoló hallotta mindezt, s üde fuvallatként suhant át lelkén egy-egy vigasztaló szó, de amikor a sétaterről hazaindult, és a kapuban meglátta, hogy odabent az udvar mélyén tömött, fekete füst csap a magasba, azt hitte, ez is az ő fölzaklatott lelkéből gomolyog elő, hogy folytatódik az ördögi játék, a bűnt a bűnhődés követi, mert talán mégsem tett meg mindent idejében a gyermeggé vált beteg szeszélyes és váratlan óhajainak teljesítéséért, olykor türelmetlen és nyers volt iránta, sőt még lázadozott is ellene magában...

De az a pokoltűz most oly eleven volt és oly valóságos, hogy a zárral babrálva elejtette a kulcsköteget, hiszen tisztán látta, amint odabent a füstoszlopok és a lángok közelében félmeztelen katona forgatja vasvillával az égő hulladékot, a limlomot, amely folyamatosan zuhan alá a padlás nyitott kerek ablakából. A kiskatona

arcán a korom verítékkal keveredett, mellén meggyűlt és odaragadt a pernye ebben az alvilági játékban, miközben ő buzgón táplálta a tüzet, és a máglya pereméről mind beljebb hányta a csipős-büdösen senyvedő bőrt, vásznat, gumifélét, olajfestékekkel mázolt bútordarabokat.

Rózsa tanár úrnak egy idő után az a képzete támadt, hogy édesanyját hamvasztják el az ő kérése és engedélye nélkül, hozzátartozván ez is az újabb önkényeskedéshez, s már látni vélte, amint Mamit fölültetik a lángokban összehúzódó izmai, talán még a karját is mindjárt széttárja, dühösen szétvarizsálva a tüzet; izzó cipőcskék, apró mellények, meséskönyvek színes csóvái szállnak majd szerteszét, fölgyűjtják az egész környéket. Már-már eszelősen föl akarta lármázni az utcát, hogy tűz van, tűz van, hogy változó idők jelei mutatkoznak az emberek előtt, de miután fölkapta a kulcsait, és ott állt a máglya közelében, csupán annyi tellett tőle, hogy az indulattól és a füsttől elfulladva odakiáltson a katonának:

– Kicsoda maga, és hogyan merészel tüzet gyújtani az udvaromon? Követelem, hogy azonnal oltsa el!

A katona jóindulatú értetlenséggel hagyta abba egy percre a munkát, sapkájával megtörölte a homlokát, közben még mosolygott is a házigazda elképedésén, de utána sietősen megmarkolta a villa nyelét, mintha félne, hogy az őrmester odafentről látja a tetlenkedését, holott parancsba volt adva, hogy sietni kell.

– Nu știu ungurește! – vetette oda a vállát megvonva, – Nu cunosc această limbă!

Ekkor a magasból újra egy ölnyi holmi hullott alá erőteljesen és határozott hajítással, mintha a láthatatlan merénylő szándékosan a tulajdonosra akarná szórni, s Rózsa tanár úr most már tudta, hogy átgondolt, durva önkényeskedésről van szó, amelynek a kiskatona is alá van rendelve, s fölsietve a lépcsőn az emeletre, a padlásajtó felé igyekezett. A lakat le volt verve, s amikor óvatosan bedugta fejét a kétarasnyi résen, előbb csak annyit látott, hogy villanyfényvel kevert por száll a cseréptető alatt, amelyben két, ugyancsak félig meztelen katona tevékenykedik: egyikük nyírágseprűvel, gereblyével gyűjti össze a limlomot, a másik ölle kapkod belőle, amennyit tud, s már igyekszik is a padlásablakhoz. Ők is piszkosak voltak és izzadtak, arcukról, nyakukról, vállukról tépett gyászfátyolként csüngött a pókháló. Aztán az

őrmestert is megpillantotta Rózsa tanár úr, aki pizsamára vett nyári zubbonyban, házipapucsban állt a háttér homályában, s fonnott korszából itta a bort. Mikor elvette szájától a hatalmas palackot, s letette a lába mellé, látszott rajta, hogy kezd kaptos lenni. Egyre vidámabban biztatta a legényeket:

– Gyerünk, fiúk, gyerünk! Lele Maria olyan fokhagymás halat ígért vacsorára, hogy egy veder bort is megisznak majd rá azok a dundi, örökké szomjas potykák! Mozogjatok hát, a tetű egye meg a nyakatokat, takarítsátok el mielőbb a *bozgorok* ezeréves múltját, mert jobb, ha tőlem tudjátok meg, erre az ezer esztendőre a legbüszkébbek a nyamvadtak, és ha szóba kerül, szaros karóval sem lehet fölérni az orrukát! No de velem örökké kifogják, hamar beverem a pofájukat, nem az ezer év miatt, ó, nem!... Csupán amiatt, mert örökké kérkednek, hogy nekik papírjuk van erről az ezer esztendőről, és nagyon sok erdélyi helység neve is ősi ittlétüket bizonyítja. Hallottátok ezt?! „Igen, de azokat a településeket ti botyézáltátok át a magatok zagyva nyelvére, hogy a kutya kölyközzék a lelketekbe!” – mondom ilyenkor, és ha némelyiket beidéztem, nem ússza meg egy seggbe rúgás vagy egy átszálló nélkül, az száz százalék!...

A takarító katona most nekitámasztotta a gereblyét a gerendázatnak, és poros, szárazságtól, időtől fakult festményt vitt oda a feletteséhez gyermekes örömmel:

– Ni, mit találtam, őrmester elvtárs! Vessük ezt is tűzre, vagy állítsam a többi kép mellé?

Az őrmester ismét kortyintott néhányat a korszából, pirosló arcán fokozatosan derengett fel a mosoly, amint a festményt szemlélte, aztán olyat cuppantott, mint amikor a befőttesüveg tetején főlszakad a lantornapapír.

– Micsoda egy cucu, az anyja mindenit!... Ettől sem sajnálták ám az abrakot a kurva osztrák-magyarok!... De ki lehet az a nyalka huszár, aki ezt a fehér paripát táncoltatja? És odanézz, a háttérben valóságos zászlóerdő, csupa piros-fehér-zöld zászlóból, az anyjukat!

Miután a cipekedő katona megint kilökött az ablakon egy nyaláb hulladékot, odasietett, és cinkos kíváncsisággal figyelte ő is a festményt.

– Ez a huszártiszt mintha hasonlítana a háziúrhoz, akivel a

múltkoriban, hurcolkodás közben itt az udvaron találkoztunk. Nem gondolja, őrmester elvtárs?

A másik katona buta s kissé mégis önhitt vigyorral bökött a ló felé, mint aki tud valamit a honfoglalókról:

– Vajon ennek a nyerge alá is tettek nyers húst puhítani, őrmester elvtárs?

Az őrmester ködös-kedélyes tekintettel tűnődött:

– Nem hinném, héj!... Ez még akkoriban volt szokás, amikor a bangyinok Ázsiából idejöttek. Különben is a császár nem tűrte volna az ilyesmit, mert a német gyomor bizonyára hamar fölfordul a romlott hús szagától. – Ismét fölemelte a korsót, jót húzott belőle, majd újra leengedte a lábához. – Állítsd oda a többi „dokumentum” mellé! – mondta a száját megtörölve a keze fejével. – Egyébként ez a tanár rendes szivar, de ő sem a mi fajtánk. Ő is csak jövevény, és én az ilyeneknek azt szoktam mondani, mint Szent Péter a koslató angyaloknak: „Vagy ki, vagy be!... Vagy szedd a sátorfádat, és meg se állj Budapestig, vagy húzd össze magad kicsire, és hallgass, mert román kenyeret eszel!”

Rózsa tanár úr feldúltan lépett be a padlástérbe, már az ajtóból is sejtette, melyik festményen tanakodnak. Az őrmester észrevette, hogy közeledik, és a kezét előrenyújtva, kissé ingatagon ment feléje.

– Tanár úr, drága tanár úr! – kiáltott fel hamis elragadtatással. – Örülök, hogy láthatom önt, hiszen mindig is tiszteltem a tudását; a tanult ember tanult ember, bárhogyan vesszük, nem igaz?... Épp önről beszéltem az imént ezeknek a fickóknak, és azt mondtam, még a testvéreimmel sem jövök ki olyan jól, mint az én drága szomszédommal. Ezt mondtam vagy nem, fiúk? – fordult a két katonához, majd ismét rámosolygott a tanárra. – És hogyan vélekednék így, amikor eddig egyetlen sértő szó sem esett közöttünk, annyit sem mondtunk egymásnak, hogy állj innen odébb!... Tudom én, tanár úr, mit jelent a műveltség, ó, de mennyire tudom, és azt hiszem, ha kettőnkön múlna, román és magyar örök testvériségben élne ezeken a tájakon...

A tulajdonost meglepte a szavaknak ez a híg, langyos áradata, de a pusztítás, amelyet maga körül látott, még inkább megdöbbenett a gyász óráiban. Mintha nemcsak az anyját veszítette volna el, de a mackó, a háromkerekű kisbicikli, a piros pettyes labda és az első iskolásfüzet is végképp tovatűnt az időben. Az

eléje ereszkedő ködön át nem is látta a feléje nyújtott kezét, amely lassan lehanyatlott. Az őrmester zavarában odakiáltott a padlást kirámoló katonának:

– Hé, Fănica! Szaladj le és kérj egy tiszta poharat a feleségetől, hadd kínáljam meg a tanár urat egy kis Küküllő-mentivel!

A katona elsietett, hallatszott, amint aládübörög a lépcsőn, Rózsa tanár úr azonban még mindig remegett az indulattól.

– Mi történik itt, őrmester úr? Milyen joggal hatoltak be ide, és dúlták fel a padlást? Sőt, nemcsak feldúlták, de ki is szórták a holmimat, és fölgyújtották! Hiszen ez nemcsak törvénysértés, hanem kegyeletsértés is. Eddig valóban békesség volt közöttünk, de ezúttal panaszt kell tennem a feletteseinél, mert durván visszaélt a hatáskörével, és önkényesen járt el!

Az őrmester nem volt szokva az ilyen számonkérésekhez, de még kaptatosságában is úgy tett, mintha kedélyes meglepődéssel hallgatná a tanár fenyegető szavait, utána azonban mosolyogva legyintett:

– Ne srófolja fel magát, tanár úr, nem éri meg, higgye el! Egyszerűen az történt, hogy utólagos jóváhagyásával egy kis rendet igyekeztünk teremteni, de még ennek is előzménye volt: ugyanis itt járt a tűzoltóparancsnok, és tízezer lejre meg akarta bírásolni önt, én azonban szétéptem a jegyzőkönyvet. „Álljon meg a menet! – mondtam. – Ez egy rokkant, nyugdíjas ember, bele is pusztulna a hatalmas tehertételbe! Inkább vállalom én magam, hogy a legényeimmel összegyűjtök és megsemmisítek minden gyűlékony anyagot!”

Rózsa tanár úr, aki jóhiszeműségében a hazugságoknak is mindig elhitte legalább a felét, most megingott a váratlan érvektől, és még zavarban is volt.

– Ez igazán kedves öntől, őrmester úr, de még ha így történt is, talán illő lett volna az én jelenlétemben tenni rendet, nem gondolja?

Az őrmester még mindig részegen mosolygott:

– Ilyen esetekben egy percig sem szabad várni, a tűzoltónak igaza van: bármely pillanatban rövidzárlat adódhatik, és mire hazajövök, úgy kaparom ki a két gyereket meg az asszonyt a forró hamuból, mint a sült gesztenyét. Lehet, hogy kapkodásunkban olyasmiket is kihajigáltunk, amiket nem kellett volna, de még

mindig jobban járt velünk a tanár úr, mintha rossz szándékú emberek turkáltak volna a *szent emlékei* között, amint ön nevezte...

Gúnyos-fölényesen mosolygott, mint aki most már beleunt a tisztelettudó katonaeMBER nyájaskodó szerepébe.

Rózsa úr megérezte ezt a változást, de még nem hátrált meg:

– Nem tudom, mire céloz, kérem. Nekem nincs semmi rejtgetni valóm.

Az őrmester felnevetett, és átvette a poharat a lépcsőn fölszuszogó katonától, aztán a másikhöz fordult:

– Vezényeld csak ide azokat a huszárokat!

Rózsa úr kíváncsian hajolt az előhozott festmény fölé, s egy mozdulattal a zsebe felé nyúlt, mintha le akarná törölni a port a képről, a régi, kedves emlékről.

– Ez a tiszt a dédnagyapám, aki részt vett a negyvennyolcas szabadságharcban – bólogatott kissé ellágyultan.

Az őrmester észrevette rejtett megilletődöttségét, s diadalmasan vont a szemöldökét:

– Igazán a dédnagyapja? De hát akkor miért nem akasztotta fel a szobája falára?

– Mert nem akartam, hogy bárkinek is szemet szúrjon a sok nemzeti színű zászló – mondta Rózsa tanár úr.

– Én elhiszem – felelte az őrmester –, de mások azt mondhatnák: „Ahá, elrejtette, hogy a megfelelő pillanatban majd előhozza, és az ablakába állítsa...”

A tanárnak elszürkült az arca.

– Ez a lehető legaljasabb rágalom volna, kérem! De az őrmester már élvezte a fölényét:

– Miért, ön talán nem várja a magyarokat? Sajnálám, ha félreértene: én nem vádaskodom, csak nyíltan beszélek, ahogy szomszédok között illik, és mostanában sokan suttoznak arról, hogy a magyarok visszakövetelik Erdélyt...

– Ez ostobaság, kérem! Ezt valakik szándékosan terjesztik, hogy hasznot húzzanak belőle!

– De azért csak szóba jön Erdély maguk között is, amikor ottülnek a barátaival a sétatéri padon... Vagy talán szimpla időtlésből gyűlnek össze?

Rózsa tanár úr fölháborodásában már-már rosszul lett, szinte elsötétült körülötte a villanyfényes padlás.

– Ha ez kihallgatás, azt válaszolom: ön jobban tudja, mikről

szoktunk társalogni, de ha a véleményemre kíváncsi, azt mondom: az emberek sorsa oly nehéz, hogy a társadalmi csapásokra néha a természetben keresnek vigaszt. Érti, őrmester úr? Ezzel nem azt akarom mondani, hogy Erdély sohasem jön szóba közöttünk, csak nem abban az összefüggésben, ahogy ön gondolja... Az őrmester a magasba lendítette mindkét karját.

– Tanár úr, az Istenért!... Ugye, hogy végül mégis félreértett! Szó sincs itt semmiféle kihallgatásról, csak beszélgetünk, ahogy szomszédok szoktak beszélgetni egymás között, és én biztosítom önt, hogy egy szó sem terjed túl ezen a padláson!

Sajnálkozóan csóválta a fejét, aztán hirtelen a katonához fordult, aki fölhozta a poharat:

– Tölts bort a tanár úrnak, hadd béküljünk ki! Gyerünk, ne tátsd a szádát!

– Köszönöm, nem iszom...

– És nem is dohányzik a tanár úr? – kérdezte az őrmester ártatlannak tűnő kétkedéssel, de a hangjában már ismét valami alattomos szándék bujkált. – Ez igazán derék dolog, bár én se szoktam volna rá soha! Persze, ha az én drága szomszédom fiatalabb volna, megengednék magamnak egy tréfát, és ahogy szokás, megkérdezném: ha se nem iszik, se nem dohányzik, se nem nőzik, miért él?... De ha már a nőzés is szóba jött, szívből kérem, ismételje el itt a legények előtt, amit egy ízben az irodalomról mondott. Szenzációs mondás volt, nagyjából meg is jegyeztem magamnak: „Az irodalom nem egy kimustrált kurva, hogy érdekből minden alattomos elvet, minden hatalmat kiszolgáljon!” Ugye, így mondta, és ez volt a fő oka annak, hogy elvesztette a katedráját?

Az őrmester a sikeresnek érzett pajzán szereplés öröme hevéletében elvette a katonától a vendég számára teletöltött poharat, egy húzásra fölhajtotta, és diadalmas várakozással nézett. Rózsa tanár úr lehajtotta a fejét, szeme sarkában könny csillant, s csak megkésve, halkán válaszolt:

– Nem épp így mondtam, kérem, ha azonban engem nem tisztel, és kiforgatja a szavaimat, nagyon kérem, legalább a gyászomat és a fájdalommat tisztelje...

Az őrmester egy pillanatra megingott, merőn nézte a tanár trencskóján a gyászszalagot, s mintha az ittasságból is kissé föl-ocsúdott volna.

– Bocsásson meg, tanár úr! Mikor hazaértem, hallottam valamit az édesanyjáról, de volt egy kicsi a fejemben, és nem értettem meg... Ejnye, de szégyeltem magam... A legőszintébb részvétem!

Nem is tudta, mit mondjon még, miközben a tanár már kifelé hátrált, s ezért rákiáltott a katonákra:

– A gyász és a fájdalom előtt tisztelegj!...

A legények sután vigyázzállásba vágták magukat, kezüket halántékukhoz emelték. Ugyanezt tette az őrmester is, de igyekvésében feldöntötte a boroskorsót, és a felszáraz Küküllő-menti szelíd kotyogással ömlött ki és keveredett el a porral...